

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2020

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

დემოკრატიის მომავალი¹

I.

ნებისმიერი მომავალი სიფრთხილის საბაზს იძლევა. ეს მისი არსია და, რასაკვირველია, იგივე შეეხება დემოკრატიის მომავალსაც. რაც უფრო მეტია შესაძლებელი მომავალში, მით უფრო გაიზრდება სიფრთხილე; და ეს ახლა განსაკუთრებით დემოკრატიაზე ითქმის, რამეთუ დემოკრატია, თუ ის რაიმე განსაკუთრებულია, არის სამომავლო არჩევნის შესაძლებლობათა უჩვეულო ღიაობა.

1800 წლისათვის უკვე დაწყებული იყო დემოკრატიის ცნების დაფასება სწორედ მისივე შინაგანი შეუძლებლობიდან გამომდინარე: როგორც ყოველი მომავალი კონსტიტუციის ილუზიური კომპონენტისა, როგორც მომავლის ცნებისა. რამდენადაც ჩანს, ეს ჩვევადაც იქცა, მაგრამ უშუალოდ ცნებისათვის კარგი არაფერი მოუტანია. ჩვენ არც ილუზიური ცნება გვაკმაყოფილებს და არც დიდი ოპტიმიზმი გვაქვს მომავლისადმი შერჩენილი.

დემოკრატიის სამომავლო შანსებისა და საფრთხეების შეფასებისთვის სასურველია ვიცოდეთ თუ რას შეეხება საქმე. ამისთვის არ კმარა იმ დისკურსში ჩართვა, რომელიც დღესდღეობით „პოსტმოდერნის“ ლოზუნგის ქვეშ მიმდინარეობს უძრაობის ავანგარდისტებსა და მოდერნულობის პოსტგარდისტებს შორის. სისტემათა თეორიის თვალსაზრისით, სულაც არ არის გასაკვირი, რომ პარადოქსისთვის ფორმულირების ორი შესაძლებლობა არსებობდეს, მაგრამ დემოკრატიის შემთხვევისთვის ეს დიდად ვერ დაგვეხმარება. სწორედ იმისდა მიხედვით თუ დემოკრატიის რომელ ცნებას გამოვიყენებთ, დემოკრატიის მომავალი ასევე სხვაგვარად გამოიყურება; და შესაბამისი მომავლიდან გამომდინარე, უკვე ანმყოშიც ვხედავთ ისეთ პრობლემებს, რომლებსაც, გვჯერა, რომ სხვები ვერ ამჩნევენ და მათ საკმარისი სერიოზულობით არ ეღებულებენ. თუ დემოკრატიასთან დაკავშირებით საკითხი შეეხება გონებასა და თავისუფლებას, საზოგადოებრივად განპირობებული უმნიფრობისგან ემანსიპაციას, შიმშილსა და გაჭირვებას, პოლიტიკურ, რასობრივ, სექსისტურ ან რელიგიურ ჩაგვრას, თავისუფლებასა და ნებისმიერი სახის სეკულარულ ბედნიერებას – მაშინ საქმე ფაქტობრივად ცუდად გამოიყურება. მეტადრე, იმდენად ცუდად, რომ დიდია ალბათობა, ყველაფერი, რაც ამის საწინააღმდეგოდ გაკეთდება, ურთიერთობებს კიდევ უფრო გააუარესებს. ამაზე საუბარი სხვებისთვის დამითმია.

დემოკრატიის უფრო ვიწრო ცნებასთან დაკავშირებითაც, იმისათვის, რომ ვიგრძნოთ მყარი საყრდენი, აუცილებელია შემზღუდავი გადანყვეტილებების მიღება. ამ შემთხვევაშიც ცნებიდან უნდა გამოირიცხოს შეუძლებლობანი ან უკიდურესი ალბათობები. დემოკრატია არ არის:

1. ხალხის ბატონობა ხალხზე. ის არ არის მოკლე ჩართვის სახის თვითრეფერირება მმართველობის ცნებაში. ანუ, ის არ არის: მმართველობის გაუქმება, ძალაუფლების ანუღირება ძალაუფლების მიერვე. მმართველობის თეორიაში დამკვიდრებული ენით, ეს ერთადერთი შესაძლებლობაა თვითრეფერირების გამოსახატად; ეს ასევე უნდა იყოს საბაზი, რატომაც გადარჩა სიტყვა „დემოკრატია“. თეორიულად კი, ვარაუდი, რომ ხალხი შეძლებდა საკუთარ თავზე ბატონობას, გამოუსადეგარია.

დემოკრატია ასევე არ არის:

¹ ნაშრომი თარგმნილია შემდეგი გამოცემიდან: Luhmann, Niklas: „Die Zukunft der Demokratie“, in: Luhmann, Niklas: *Soziologische Aufklärung, Band 4: Beiträge zur funktionalen Differenzierung der Gesellschaft*, Opladen: Westdeutscher Verlag, 1987: 126-132.

2. პრინციპი, რომლის მიხედვითაც ყველა გადანყვეტილება თანამონაწილეობით უნდა მიიღებოდეს; რამეთუ, ამ შემთხვევაში საჭირო იქნებოდა: ყველა გადანყვეტილების გახსნა გადანყვეტილებების შესახებ გადანყვეტილებებში. შედეგი კი იქნებოდა უსასრულო ზრდა გადანყვეტილებათა ტვირთისა, უშველებელი ტელედემობიუროკრატიზაცია და საბოლოო გაუმჭვირვალობა ძალაუფლებითი ურთიერთობებისა ინსაიდერთა სასარგებლოდ, რომლებიც სწორედ ამას უღებენ ალღოს და ამ მღვრიე წყალში შეუძლიათ ხედვა და ცურვა.

ამის ნაცვლად, გთავაზობთ დემოკრატიის გააზრებას მწვერვალის დაყოფის სახით: პოლიტიკის დიფერენცირებული სისტემის მწვერვალის დაყოფას ხელისუფლებისა და ოპოზიციის განსხვავების მეშვეობით. სისტემათა თეორიის ტერმინოლოგიის გამოყენებით, შესაძლებელია ასევე პოლიტიკის სისტემის კოდირებაზე საუბარი, სადაც კოდირება სხვას არაფერს ნიშნავს, გარდა იმისა, რომ სისტემა თავის ორიენტირებას ახდენს პოზიტიური და ნეგატიური ღირებულების განსხვავებისკენ: მეცნიერებისთვის ეს არის განსხვავება ჭეშმარიტსა და მცდარს შორის, სამართლის სისტემისთვის – განსხვავება სამართლებრივსა და არასამართლებრივს შორის, რელიგიის სისტემისთვის – განსხვავება იმანენტურსა და ტრანსცენდენტურს შორის, ხოლო პოლიტიკის სისტემისთვის – სწორედ რომ განსხვავება ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის.

ამ კოდირებით ამოიხსნება ის ფუნდამენტური პარადოქსი, რომელიც ორგანიზებული ძალაუფლებითი განსხვავებების მქონე ყველა სისტემაში ვლინდება. როდესაც სისტემის შიგნით – მე არა მაქვს მხედველობაში გარე ურთიერთობები – არსებობს ზემდგომი და ქვემდგომი ძალაუფლება, ასევე სახეზეა თავისებური უძღურება ძლიერთა და, მეორე მხრივ, ძალა უძალოთა. ჯერ კიდევ აბსოლუტური სახელმწიფოს თეორია დაკავდა ამ პრობლემით და მასში ერთგვარი გათანაბრება დაინახა. ხელისუფლებასა და ოპოზიციას შორის განსხვავებამ ამისთვის აღმოაჩინა ფორმა და მოახდინა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, პრობლემის დეპარადოქსირება. ოპოზიციას არა აქვს მმართველობითი ძალაუფლება, და სწორედ ამიტომ მას შეუძლია ქმედითად აქციოს უძალობის ძალა.

ვიდრე მთლიანი საზოგადოება იერარქიულად იყო მოწყობილი სტრატეგიკაციული დიფერენცირების პრინციპის შესატყვისად, მწვერვალის ამგვარი დაყოფა წარმოუდგენელი იყო და, შესაბამისად, გამოიწვევდა ისეთ ასოციაციებს, როგორცაა განხეთქილება და სამოქალაქო ომი, ანუ უწესრიგობა და უბედურება. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ საზოგადოება იმგვარადაა სტრუქტურირებული, რომ მას, როგორც საზოგადოებას, აღარ სჭირდება მწვერვალი და ნაცვლად ამისა დაყოფილია ფუნქციონალურ სისტემებად, შესაძლებელი ხდება პოლიტიკის ოპერირება დაყოფილი მწვერვალით. პოლიტიკა, ამ სიტუაციაში, რაც დღეს აუშორებელია, კარგავს რეპრეზენტაციის შესაძლებლობას. მას აღარ შეუძლია დაიჩემოს მთლიანში მთლიანად ყოფნა ან მთლიანში მთლიანის წარმომადგენლობა. თუმცა, იგი მოიპოვებს საკუთარი კოდირების შესაძლებლობას.

ეს მტკიცება ადვილი გადასამონმებელია. როგორც კი პოლიტიკოსები მოსესუელი პრეტენზიებით წარმოსდგებიან და განიზრახავენ მთელი საზოგადოების მოწესრიგებას, მიიღებენ სირთულეებს დემოკრატიასთან დაკავშირებით. ისინი ოპოზიციას მიიჩნევენ მათი ამოცანების აღსრულებისთვის შეფერხების მცდელობად. ისინი მოქმედებენ, როგორც ეს ძალზე ლამაზად აჩვენა მარსელ გოშემ, სხვა განსხვავებისკენ მიმართული მზერით, კერძოდ, მდგომარეობასა და მიზანს შორის განსხვავებისკენ ან ასევე იმანენტურსა და ტრანსცენდენტურს შორის განსხვავებისკენ. ისინი ამით სისტემის შიგნით ქმნიან მონინალმდეგეებს, სწორედაც მტრებს, და ამ შინაგან განსხვავებაში ახდენენ მათი პოზიციის ლეგიტიმირებას სხვა გარეგან განსხვავებასთან მიმართებით.

მიუხედავად იმისა, რომ დემოკრატიაზე საუბრობს ყველა, მაინც იგრძნობა დანაკლისი პოლიტიკის ამ კოდირების შესახებ საკმარისად ზუსტი წარმოდგენების არარსებობის გამო. როგორც ნებისმიერი კოდის შემთხვევაში, აქაც უნდა გაიმჩნოს პოზიტიური ღირებულება – „ხელისუფლება“

და ნეგატიური ღირებულება – „ოპოზიცია“. მიუხედავად იმისა, რომ ერთი ღირებულება მეორეში აირეკლება და ორმხრივი ურთიერთობაც არსებობს, სტრუქტურა მაინც ასიმეტრიულია – ანაც, თუ ასე აღნიშვნა გვსურს: იმავდროულად სიმეტრიულიც და ასიმეტრიულიც. გენიალურია ისიც, რომ ამით აცილებულია რომაელ კონსულთათვის დამახასიათებელი თანამმართველობა ხელისუფლები-სა და ოპოზიციის, ხოლო ბინარული სტრუქტურის ერთდროულობა მაინც შესაძლებელია. ყველაფერში, რასაც ხელისუფლება აკეთებს, ოპოზიცია თანდასწრებულია, ისევე, როგორც მუდმივად ხელისუფლებისკენვე არის ორიენტირებული ოპოზიციაც – და სხვისკენ ვისკენ უნდა იყოს ორიენტირებული? სწორედ იმიტომ, რომ ორივე ვერ იქნება მმართველი და სწორედ იმიტომ, რომ არ არსებობს კონსენსუსზე იძულება, კოდი არის სახელმძღვანელო ხასიათისა. იგი განუწყვეტლივ აწარმოებს სისტემის შინაგან ინფორმაციებს, რომლებიც შემდეგ განსაზღვრავენ, თუ რა მიეკუთვნება ხელისუფლებას და რა – ოპოზიციას. ეს ყოველივე მიიღწევა მცირე დროითი სხვაობით: იმ შესაძლებლობით, რომ მმართველი და ოპოზიციური პარტიები მომდევნო არჩევნებზე თავიანთ ადგილებს გაცვლიან.

სულაც არ არის გადაჭარბებული, როდესაც მწვერვალის ამგვარი დაყოფა, პოლიტიკის სისტემის ეს კოდირება, ფასდება, როგორც მეტად სათუო ევოლუციური მონაპოვარი. პოლიტიკური ძალაუფლება, თავდაპირველად, სხვაგვარადაა კოდირებული, სახელდობრ, ზემდგომი და დაქვემდებარებული ძალაუფლების განსხვავებით ან, როგორც მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბებულ სახელმწიფოს თეორიებშია მოცემული – განსხვავებით (ზემდგომ) საჯარო ძალაუფლებასა და (დაქვემდებარებულ) კერძო ძალაუფლებას შორის. ძალაუფლებითი განსხვავების ეს სიცხადე იყო გამწვევი ძალა და მიზანი ცალკე პოლიტიკური სისტემის დიფერენცირებისთვის. ის კი არ დასრულდა, არამედ ერთგვარი რელატივიზაცია განიცადა მეორეული კოდირებით, ზემდგომი ძალაუფლების სუპერკოდირებით პოზიტიურად და ნეგატიურად შეფასებულ პოზიციად. და, ამასთანავე, უარი ეთქვა მმართველ ძალას სწორი აზრის ავტორიტეტის მიკუთვნებაზე. ნაცვლად ამისა, არსებობს „საზოგადოებრივი აზრი“, რომელიც, ჭირვეულად და მონაცვლეობით, ხან მმართველებს მიემხრობა, ხანაც – ოპოზიციას. უზენაესი ძალაუფლება გახდა არამდგრადი. თავის მოტყუება იქნებოდა ახლა მისი მიკუთვნება საზოგადოებრივი აზრისთვის, როგორც იდუმალი სუვერენისთვის ან სულაც – ხალხისთვის. პირიქით, სტრუქტურული სარგებელი მდებარეობს სწორედ არამდგრადობაში, როგორც ასეთში, და ამით გამომუშავებულ სისტემის მგრძობელობაში.

ეს სტრუქტურული მონაპოვარი, თავის მხრივ, შეესაბამება საზოგადოების მრავალი ფუნქციონალური სისტემიდან ერთ-ერთის სახით პოლიტიკის სისტემის დიფერენციაციას. ეს დიფერენცია-ცია ნიშნავს, რომ პოლიტიკის სისტემა უნდა ოპერირებდეს მეტად კომპლექსურ საზოგადოებრივ გარესამყაროში (და არა მის ზევით), რომელიც საკუთრივ დინამიკის მქონე ფუნქციონალური სისტემების გამო მუდმივად განიცდის ცვლილებას. ეკონომიკა ექვემდებარება რყევებს; მეცნიერება აღმოაჩენს ატომურ ბომბს, ჩასახვის სანინაალმდეგო აბებსა და მრავალი სახის ქიმიურ ცვლილებებს; ოჯახებსა და სკოლებში აღარ ხდება ისეთი ახალგაზრდობის აღზრდა, როგორცაც სამხედრო სისტემა ისურვებდა. მოკლედ: პოლიტიკისთვის მშფოთვარე დროა და სწორედ ამიტომაც მას მხოლოდ დახურული, მე ვიტყვოდი – აუტოპოიეტური სისტემის სახით შეუძლია ოპერირება, რომელმაც უნდა მოახდინოს თავისი კოდირება და პროგრამირება კონტინგენციის მიმართ. ამის შესატყვისმა სტრუქტურულმა გამოგონებამ, ისტორიულ-შემთხვევითი მიზეზების გამო, დემოკრატიის სახელი მიიღო.

II.

ბუნებრივია, არსებობს სხვა ცნებები, სხვა თეორიები, სხვა შესაძლებლობანი ურთიერთობებზე მსჯელობისთვის. მაგრამ, ისე რომ იყოს, როგორც მე მიმაჩნია: რა იქნებოდა მაშინ დემოკრატიის მომავალი? ან, უფრო ზუსტად: რა იქნებოდა ამ მომავლის ანმყო და რა გამოიკვეთებოდა ამ თავისებურ-სათუო სტრუქტურის სამომავლო პრობლემად და საფრთხის წერტილად ჩვენი დღეების პოლიტიკურ რეალობაში?

თუ ეს მთლიანობა მეტად სათუოა, ბევრი რამ საიმისოდ მეტყველებს, რომ ნაცვლად მისი შენარჩუნებისა, შეუქცევადი იქნება ეგრეთ წოდებული სახალხო დემოკრატიების მიმართულებით დეგენერირება. თუ კოდი უნდა შენარჩუნდეს, ნამდვილად საჭიროა განსაკუთრებული მონდომება და, უპირველეს ყოვლისა, როგორც ეს ამ თეორიისადმი ოპტიმისტურად განწყობილს მიმაჩნია, უფრო ზუსტი, ანუ შემზღუდავი აღწერა ფენომენისა. ამგვარი აღწერის მეშვეობით, სულ მცირე, შესაძლებელი იქნება ყურადღების მიმართვა იმ საკითხებისადმი, რომელთა მიმართაც ახლა უკვე შესაძლებელია ფუნქციური დეფიციტების შეცნობა. სისრულეზე პრეტენზიის გარეშე, ვარჩევ შემდეგ სამ საკითხს:

1) კოდი, რომელიც ითვალისწინებს, რომ ყველაფერი, რაც შეიძლება პოლიტიკური თვალსაზრისით მნიშვნელოვნად იქცეს, და რაც ემსახურება ხელისუფლებას ან ოპოზიციას, როგორც ჩანს უზრუნველყოფს ღიაობის მაღალ დონეს მოვლენებისა და ინფორმაციებისთვის. ის ასევე უნდა მოქმედებდეს ერთგვარი ჩაშენებული განგრძობითი სტიმულის სახით თემების მოძიებისა და ინოვაციისთვის. სხვა მხრივ, რამდენადაც ამით გარანტირებულია სპონტანურობა, სწორედ ამ საფუძველზე ყალიბდებიან სტრუქტურები, რომლებიც ზღუდავენ შემდგომ შესაძლებლობებს. ხდება მოლოდინთა და ჩვეულებათა გამყარება. ყველაფერი, რაც მოდის შემდგომ, უნდა ადაპტირდეს სტრუქტურებთან ან უნდა სცადოს სტრუქტურების შეცვლა განსაზღვრული თვალსაზრისით იმ ღონისძიებებით, რომლებიც ადაპტირდებიან სტრუქტურებთან ან მათ შეცვლას შეეცდებიან განსაზღვრული თვალსაზრისებით და ა.შ. ვიდრე არ ამოიწურება ფანტაზია, რესურსები და მზაობა თანასაქმიანობისთვის.

ეს თვითდესპონტანიფიკაცია – ამ სიტყვის დიდ ნაწილს ვუმაღლი ამერიკელ კოლეგას – აუტოპოიეტურ სისტემათა საკმაოდ ზოგადი განვითარების გზაა. პოლიტიკის სისტემაც არ არის გამონაკლისი. უშუალოდ ალტერნატიული ჯგუფებიც და მწვანე პარტიებიც აღმოჩნდნენ არა მარტო თავსმოხვეული წესრიგისადმი, არა მარტო ადაპტირების იძულებისადმი, არამედ ასევე თვითდესპონტანიფიკაციის ამ პროცესისადმი მინებებულნი. დროის მსვლელობაში ისინი სულ უფრო მუქდებიან. ამის საპასუხოდ შესაძლებელია სისტემის რექოტიზაციის მცდელობებიც. ამის კარგ მაგალითებს იძლევა ხელოვნება სამუზეუმო ექსპონატების წარმოებისა და რექოტიზაციის თითქმის თანადროულობამდე შემჭიდროებული და, ამდენად, სწრაფი პროცესით. პოლიტიკაშიც ეს იმაზე სწრაფად არ ხდება, როგორც ამის საშუალებას სახალხო აზრი იძლევა. მაშინაც კი, როდესაც ეს მოხერხდება, თვითდესპონტანიფიკაციისა და რექოტიზაციის მონაცვლეობა მაინც არის პოლიტიკის სისტემის საკუთრივი დინამიკური პროცესი, იმის თანდაყოლილი გარანტიის გარეშე, რომ ამ პროცესში სათანადოდ გაჟღერდება მნიშვნელოვანი, საზოგადოებრივ-სტრუქტურული თვალსაზრისით წინასწარ მოცემული თემები. პოლიტიკის სისტემა რეაგირებს – ასევე და სწორედ ორმაგ კოდთან მიმართებით – პირველ რიგში ყოველთვის საკუთარ თავზე და მხოლოდ შემდეგ იმაზე, რისი გაგებაც შეუძლია მას გარესამყაროს შესახებ, თვითწარმოებული ინფორმაციის მეშვეობით.

2) ჩემი მეორე საკითხით მსურს პრობლემის ამგვარი დასმა უფრო ზუსტად მივუსადაგო პარტიული დემოკრატიის სტრუქტურულ თავისებურებებს. დღეს მიღწეულია ის, რაც მე-19 საუკუნეში

სავსებით ღია თემა იყო: კოდის ლიკვიდურობა მყარი პარტიული სტრუქტურით არის გამაგრებული, იმგვარად, რომ ორგანიზაციის პოლიტიკურ საქმიანობას, პოლიტიკური პარტიების ფორმით, შეუძლია გადაიტანოს ხელისუფლების ოპოზიციად შეცვლა ან ოპოზიციისა – ხელისუფლებად. აქამდე ყველაფერი ნესრიგშია. მაგრამ სხვა პრობლემა ამის მეშვეობით კიდევ უფრო გართულდა: სახელდობრ, კოდისეული განსხვავების გამოყენება მნიშვნელოვან პოლიტიკურ საკითხთა გადასაჭრელად.

დემოკრატიად მიაჩნიათ ის, რომ განსაზღვრული პოლიტიკური პარტიის ან პარტიული დაჯგუფების არჩევით მიიღება გადაწყვეტილება ცალკეული პოლიტიკური პროგრამის სასარგებლოდ, რომელიც სხვა პარტიების პროგრამისაგან განსხვავებულია. ეს კი გულისხმობს შესატყვისი ორმაგი, საპირისპირო პარტიული პროგრამირების არსებობას, როგორცაა – კონსერვატიული / პროგრესული ან, თუ ეს აღარ მუშაობს, სოციალური სახელმწიფოს გაგებით რესტრიქციული / ექსპანსიური ანაც, თუ ამისთვის აღარ რჩება მოქმედების თავისუფლება ეკონომიკური მიზეზებიდან გამომდინარე, უფრო ეკოლოგიური პრეფერენციები ეკონომიკურის წინააღმდეგ. მხოლოდ ამგვარად მოხერხდებოდა პოლიტიკური კურსის შესაძლო მიმართულებების წამოყენება არჩევნებისთვის. პარტიებს, როგორც ჩანს, ეშინიათ ამასთან დაკავშირებული რისკების. ისინი იმგვარად წარადგენენ თავიანთ პროგრამებს, თითქოს ეს კონტრექსვილის მინერალური წყალი იყოს: კარგია თირკმლებისთვის, სისხლისთვის, ღვიძლისთვის, სისხლის მიმოქცევისთვის, ფილტვებისთვის და სხვა ყველაფრისთვის. ამიტომაც სწორედ ასეთი გემო აქვს მას. სირთულეები ან, ასევე, მზაობა იმის სათქმელად, თუ რა არ არის შესაძლებელი, წარმოიშობა (თუ საერთოდ) არა პროგრამების დონეზე, არამედ პიროვნებების ფორმით, როგორც ერთგვარი საწარმოო კოლაფსი შიდაპარტიული ხელმძღვანელობის შერჩევისა.

3) თითქოს ახლა ყველაფერი სწორედ ამ სისუსტის ანაზღაურებაზე იყოს დამოკიდებული, პროგრამული წინააღმდეგობის ადგილს იკავებს მორალური წინააღმდეგობის ინსტენირება. როგორც ჩანს, აქ რაღაც სახის პოლიტიკური კანონი უნდა არსებობდეს: როდესაც თავდება ფული, როგორც პოლიტიკის საშუალება, მატულობს მორალი, როგორც მისი ჩამნაცვლებელი. დღეს, ძალზე სახასიათოდ, პოლიტიკოსებს თავი ისე უჭირავთ, თითქოს მათი საქმე იყოს ხალხის დამოძღვრა იმის შესახებ, თუ ვინ იმსახურებს პატივისცემას და ვინ უპატივცემლობას – პატივისცემა და უპატივცემლობა, როგორც მორალური სანქცია, მიმართული ცალკე პირისა ან მთელი პარტიისკენ. მაგრამ ამის ცოდნა თითქოს სულაც არავის უნდა. ამდენად, ყალიბდება საყოველთაო შთაბეჭდილება, რომ პოზიცია საგნობრივ საკითხებთან მიმართებით თითქოსდა შერჩეულია მორალური კონფრონტაციის გათვალისწინებით, და არცთუ იშვიათად მორალური პოლემიკა იმ ფორმებში გადაინაცვლებს, რაც მნიშვნელოვან პოლიტიკოსთა განათლებისა და ქცევის კულტურის შესახებ კითხვებს წარმოშობს. მაგრამ მაშინაც კი, როდესაც ვითარება უფრო მსუბუქია, ეს პრობლემა მაინც არსებობს. „დაიცავით მანერები“, მოითხოვს იოჰანეს რაუ, ხაზგასმით და პირადად, დიდ განცხადებებში ყოველდღიური პრესის ფურცლებზე, იმ მიზნით, რომ პირდაპირ არ თქვას, თუმცა კი ნამდვილად ჩაგვაგონოს, რომ მისი პოლიტიკური მოწინააღმდეგეები უნესო ხალხია. „დაიცავით დისტანცია“, უნდა იყოს ამაზე პასუხი – დისტანცია მორალით ასე გამომთვრალი პოლიტიკისგან.

კარგად ვიცი, რომ კომიტეტებში რთული საგნობრივი სამუშაო ხორციელდება. ისიც ვიცი, რომ ხელისუფლებასა და ოპოზიციასთან მიმართებით დასაშვებია პოლიტიკური ქცევის სხვა სტილიც. ამასთან დაკავშირებით ბერლინში უთუოდ ეხსომებათ ფონ ვაიცზეკერი და ფოგელი. მით უმეტეს, სულაც არ ვისახავ მიზნად მორალის პრობლემის ეთიკურ ამოხსნას – როგორც იქნებოდა კომისიის შექმნა, რომელიც შეიმუშავებდა შესაბამის დირექტივებს. ჩემი მოსაზრებაა ის, რომ დე-

მოკრატისთან დაკავშირებული პოლიტიკური მოქმედება უნდა წარმართოს უფრო მაღალი ამორალურობის დონეზე.

ისტორიული თვალთახედვით, საქმე შეეხება სახელმწიფო ინტერესისა და მორალის შვილს, შობილს ქორწინების გარეშე. სწავლება სახელმწიფო ინტერესის შესახებ განვითარდა შუა საუკუნეების საფუძველზე ბუნებით სამართალსა და შემდგომ – პოლიტიკის თეორიაში. მისი პრობლემა პარადოქსის ტიპური პრობლემა იყო: სამართლის წინააღმდეგ მიმართული დარღვევების სამართლებრივი ლეგიტიმაციის აუცილებლობა მაღალი ინტერესის გამო – ჯერ ეკლესიის, შემდგომ კი მეფეთა სასარგებლოდ. თვალსაჩინო მღვდვარების შემდეგ, უპირველეს ყოვლისა კონტრეფორმაციულ ლიტერატურაში, ეს პრობლემა იერარქიულად გადაიჭრა, კერძოდ კი ის გადაება ყოველი იერარქიის მწვერვალზე არსებულ წარმოდგენას გარდაუვალი თვითნებობის შესახებ. ამგვარი „სუვერენული“ დისტანცია მორალისადმი არ შეიძლება გადატანილ იქნეს დემოკრატიაში, დაყოფილი მწვერვალის მქონე სისტემაში. ნაცვლად ამისა, დემოკრატის ესაჭიროება მომეტებული ამორალურობის სხვა სტილი – სახელდობრ, პოლიტიკურ მონინააღმდეგეთა მორალიზაციაზე უარის თქმა. სქემა ხელისუფლება / ოპოზიცია არ უნდა შეუკავშირდეს მორალურ სქემას არც ხელისუფლების და არც ოპოზიციის სასარგებლოდ, იმ მნიშვნელობით, რომ თითქოს მხოლოდ ჩვენ ვართ კარგები და პატივისცემის ღირსნი, მონინააღმდეგე მხარე კი ცუდად და უმსგავსოდ მოქმედებს. რადგან, ეს საერთოდ სადავოდ გახდიდა ხელისუფლებისა და ოპოზიციის მონაცვლეობის შესაძლებლობას; ამით სადავოდ იქცეოდა დემოკრატის წესების მოქმედებაც. ვისაც ჯერ კიდევ ახსოვს კომუნისტთა მტერი ჯოზეფ მაკკარტი, თვალწინ კარგი მაგალითი წარმოუდგება: მაშინვე, როგორც კი მან დემოკრატიული პარტია ამხილა კომუნისტებისადმი სიმპათიასა და ფარულ ზრახვებში, მისი კარიერა დასრულდა; ამდენად, დემოკრატიაში დაუშვებელია პოლიტიკური მონინააღმდეგისადმი მოპყრობა, როგორც არარჩევადისადმი, არჩევისთვის შეუსაბამოსადმი. და მაინც სწორედ ეს ხდება, როდესაც პოლიტიკურ სქემას მორალური სქემის თანაზომიერად მიიჩნევენ.

III.

დასკვნის დროც მოვიდა. თუ დემოკრატია მიიჩნევა იდეად და მიღებულია მისით აღტაცება, როგორც ყოველთვის იდეებთან მიმართებით, წარმოიშობა იმის განმარტების პრობლემა, თუ რატომ ვერ მუშაობს ის. ნაცვლად ამისა, დემოკრატია მიმჩნია მეტად განპირობებულ, ევოლუციური თვალსაზრისით სათუო, მაგრამ რეალურ პოლიტიკურ მონაპოვრად. აქედან კი უპირველეს ყოვლისა ის გამომდინარეობს, რომ უმჯობესია არა მდგომარეობათა და ურთიერთობათა კრიტიკით დავინყოთ, არამედ ჯერ ის უნდა გაგვიკვირდეს, რომ მას საერთოდ შეუძლია მუშაობა, შემდეგ კი უნდა ვიკითხოთ: კიდევ რამდენი ხანი გასტანს ეს? ამ ამოსავალი წერტილიდან თეორია გადაიქცევა სპეციფიკური სახის დაკვირვების ინსტრუმენტად. შემდგომ კი, გასარკვევია თუ სად და რომელი თვალთახედვით იკვეთება უკვე საფრთხეები ამჟამად. იმდენადვე იაფფასიანია, როგორც უპასუხისმგებლო იმ იდეალთა წამოყენება, რომლებიც ვერ კმაყოფილდებიან პირობებით, ამის შემდეგ კი მოთქმა-ჩივილი ბურჟუაზიული რევოლუციის ჯერ კიდევ შეუსრულებელი დაპირებების გამო. ამგვარ მიდგომაში საერთოდ ვერ ვხედავ თეორიას, მით უფრო – კრიტიკულ თეორიას. ნაცვლად ამისა, იმის სათუოობიდან თუ ამოვალთ, რაც იმდენად კარგად მუშაობს, როგორც ეს ნორმალურს შეეფერება, უფრო მკაფიოდ და, უპირველეს ყოვლისა, უფრო ზუსტად შევიცნობთ თუ სად ოპერირებს სისტემა არათანმიმდევრულად და თვითდამაზიანებლად საკუთარ სტრუქტურულ მოთხოვნილებებთან მიმართებით.

თუ მივიღებთ ამ ამოსავალ წერტილს, საკითხის დასმის ამგვარ სახეს, შესაძლებელი იქნება პოლიტიკის სისტემის ძალზე განსხვავებული თეორიების წამოყენება, სწორად მიჩნევა, შემონიშნება და უკუგდება. მონახაზი, რომლის წარმოჩენაც აქ ვცადე, ადასტურებს, რომ პოლიტიკის ფუნქციის განსაზღვრა – თუნდაც კოლექტიურად მბოჭავი გადანყვეტილებების წარმოების სახით – აუცილებელი კი არის, მაგრამ საკმარისი – არა. ფუნქციონალური სისტემები, გარდა ამისა, განიმარტებიან ორმაგი კოდის მეშვეობით. და თუ კიდევ მეტად გამომყვებით და დაინახავთ პოლიტიკის კოდს ხელისუფლებისა და ოპოზიციის სქემაში, მაშინ ამას სიფრთხილით გამსჭვალული კითხვები ან ასევე თანამედროვე პოლიტიკაზე კრიტიკული დაკვირვებებიც შეიძლება დაერთოს. მე კი მსურს, უპირველეს ყოვლისა, კიდევ ერთხელ გამოვყო ორი თვალსაზრისი.

1. არის თუ არა პოლიტიკის საკუთრივი დინამიკა, კოდის – ხელისუფლება/ოპოზიცია – მეშვეობით, ძალიან მკაცრად, ძალიან ცენტრალიზებულად ორიენტირებული იმისკენ, რომ შეძლოს წინააღმდეგობრივი საზოგადოებრივი თემები, როგორებიცაა გენური ტექნოლოგიები და სოციალური სახელმწიფოს პროგრამების დაფინანსება, საგარეო პოლიტიკური ურთიერთობები, შეიარაღების საკითხები და მონეტარული პოლიტიკა, საერთოდ დაუკავშიროს ამ კოდს და მისი მეშვეობით დააყენოს ასარჩევად?

2. და რადგანაც საბოლოოდ ყველაფერი მაინც იმ საკითხის ირგვლივ ტრიალებს თუ ვინ მართავს და ვინ ოპონირებს, არის კი მოსალოდნელი ან ასევე მოსათხოვნი პოლიტიკური კომუნიკაციის წარმართვა მორალისაგან თავშეკავებით, განსაკუთრებით, როდესაც საჭიროა უარის თქმა სპეციფიკურ ფენობრივ სოციალიზაციასა და აღზრდაზე და, ამით, პოლიტიკოსთა თავისთავად ქცევით კულტურაზე?

შესაძლოა ეს საკითხები მოგეჩვენოთ შედარებით უმნიშვნელოდ საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ამბიციის მქონე დიდ საგნობრივ თემებთან მიმართებით. მაგრამ თუ კონკრეტულად განხილული, დემოკრატიისთვის სტრუქტურულად მნიშვნელოვანი პრობლემები საყურადღებო სირთულეებს შეამზადებენ, როგორ უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ დემოკრატია შეუძლია უზრუნველყოს მეტი თანასწორობა და მეტი თავისუფლება, მეტი სუბიექტური თვითრეალიზება და მეტი მშვიდობა, უკეთესი ეკოლოგიური წონასწორობა და უფრო სამართლიანი განაწილება?

გერმანულიდან თარგმნა ლაშა ბრეგვაძემ, MA, LLM, PhD

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის პროფესორი

თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი, მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი